

Azra Erhat
GÜLLEYLÂ'YA
ANILAR

(EN HAKİKİ MÜRŞİT)

♥
CAN

anılar

Azra Erhat
GÜLLEYLÂ'YA ANILAR

TÜRK YAZARLARI

Yayın Yönetmeni : İlknur Özdemir
Dizgi : Zeliha Yerinde
Düzelti : Fulya Tükel
Montaj : Mine Sarıkaya
Kapak Düzeni : Semih Özcan

İç Baskı : Özal Basımevi
Kapak Baskı : Çetin Ofset
Cilt : ZE Ciltevi

1. basım : 2002

ISBN 975-07-0178-X

© Azra Erhat'ın yeğeni ve yasal mirasçısı Memduha Semra Arel /
Can Yayınları Ltd. Şti. (2002)

Azra Erhat
GÜLLEYLÂ'YA ANILAR

ANILAR

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
web sayfamız: <http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

SUNU

12 Mart dönemi. Sıkıyönetim Komutanlığı 3 No'lu Askeri Mahkemesi'nin 21/7/1971 gün, 971/31 Karar No'lu tutuklama kararı ile tutuklanır, Azra Erhat. Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesine aykırı eylemde bulunmak savıyla, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Magdi Rufer ve Yaşar Kemal'in eşi Tilda ile birlikte 4 ay Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutuklu kalır. Bu dönemdeki aydın kırımından payını almasına karşın kırılmaz, yıkılmaz, en canlı, en güçlü günlerini yaşar. İşte bir özyaşamöyküsü olan "Gülleylâ'ya Anılar" bu dönemde yazmayı planladığı "En Hakiki Mürşit" adlı kitabın dört bölümünden birincisidir. "Çok haksız yere tutukluyum," der anılarında. "Suç işlemek şöyle dursun, 56 yıllık ömrümü, insanlık ve özellikle Türkiye diye, yalnız içinde doğduğum için değil, bütün bilincim ve sevgimle, kendime yurt, biricik vatan olarak seçtiğim bir ülkenin kültür hizmetine vermiştim." Oysa onu, mevcut düzeni bozmak için gizli bir örgüt kurmakla suçlarlar. 1947'de evlenip 1948'de boşandığı eşinin Macar olmasına ve 1965 yılında yaptığı bir telefon konuşmasının bant kayıtlarında yer alan, "...biz Sabahattin ve Vedatlı bir trioyuz..." ifadesine dayanarak. Savunmasında, bu ifadenin aralarındaki dostluğu anlattığını, yoksa yayın yoluyla, Komünist ihtilali hazırlamak için cemiyyet kurdukları yolunda bir anlamda kullanılmadığını ve kullanılmasının düşünülemeyeceğini belirtir ve ilk celsede dostları ile birlikte aklanır.

Uzun yıllar çalıştığı Uluslararası Çalışma Bürosu bu zor devrinde Azra Erhat'ı destekler ve tutuklanmasından davası sona erip aklanıncaya dek geçen 1.5 yıla yakın sürede maaşını düzenli öder. Azra Erhat, bu

süreyi değerlendirerek öncelikle *Mitoloji Sözlüğü*'nü hazırlar. Sonra, yalnız kendisiyle ilişkili görünen anıların kendisinden çok ayrı koşullar içinde yetişen Türk gençlerine yararı dokunmayacağı kaygısıyla “En Hakiki Mürşit” kitabını tamamlamaktansa, ustası Sabahattin Eyuboğlu'nun tüm eserlerini derler ve yayınlatır. Hastalanmasından hemen önce, Atatürk'ün 100. doğum yılına yetiştirmek üzere “Osmanlı Münevverinden Türk Aydınına” adını verdiği bir imece kitabı hazırlamaya koyulur. Atatürk'ün bizden ne istediğini, ne kadarını yapabildiğimizi araştırır.

Biz ailesi olarak, ölümünden önce kendisinin ve dostlarının haklı dileğini yerine getirmek amacıyla anılarını yayınlamayı borç biliyoruz. Azra Erhat'ın düşünce üretişini izleyebilmek içinse, “En Hakiki Mürşit” kitabı için tasarladığı ama son kitabı gibi tamamlamayı yaşamına sığdıramadığı bölümlerinin başlıklarını okuyucuyla paylaşmak istiyoruz.

II. Bölüm: Koğuştan Sevgi'ye (yalnız bir yazısı yazılmış: “Yazılmayan Anılar”). Öbür başlıklar şöyle:

Birinci Tutuklama, İkinci Tutuklama – Kara Atatürk – Mavi Atatürk – Maltepe'de Bir Yaz Tatili – Bir Sav, Bir Savcı, Bir Savunma.

III. Bölüm Atatürk Yılları

1936 ile 1947 arasındaki dönem: Atatürk'ün kurduğu kültür kurumları, nasıl meydana geldiler, nasıl çalıştılar (her birinin içindeki yaşantısı) – İkinci Tarih Kongresi – Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi – Tarih Kurumu.

“Tutukevinde yardımına koşan bunca kişiye bir merhaba çakayım,” diye yazmış olduğu “Gülleylâ'ya Anılar”ın Azra Erhat'tan okuyucularına bir “hoş seda” olarak kalmasını sağlayanlara teşekkür ederiz.

Gülleylâ
Mart, 1996

Birinci Bölüm

GÜLLEYLÂ'YA ANILAR

YANGIN VAAAR!..

Gülüm, sana anılarımı anlatayım diyorum, ama nerden başlayayım? İlk anım, en eski anım hangisidir? Düşünüyorum da aklıma bir imge, gözle görülür bir şey gelmiyor. Bir ses duyuyorum yalnız, boğuk bir çağrı ve taşlarda çınlayan, gece karanlığında yankılanan bir vuruş: Yangın vaaar!.. Bütün bedenimde bir ürperti, yatağım sarsılıyor, ben de içinde tir tir titriyorum. Yangın var! Dum, dum dum!.. Yatağımda doğrulmuş, kulak kesilmişim, var gücümle dinliyorum. Bir kapı, birçok kapılar açılıyor sanki aşağıda, komşu evlerde. Bir kadın sesi, dadım mı, soruyor: “Hayrola, bekçi baba?” Sonradan öğreniyorum ki, bekçi babaya yangının nerde olduğunu sormak olmaz, yakışık almaz. “Hayrola bekçi baba?” diyeceksin. O da sopasını vurarak, hiçbir soru duymamış gibi, uzaklaşacak bağıra bağıra: “Yangın var.. Üsküdar’da, Şemsipaşa Mahallesi’nde...” Dum, dum, dum. Yangın var! Ve uzaklaşan adımlar, adımlar uzaklaştıkça yaklaşan bir tehlike yatağımın yalnızlığında. Şiştikçe şişen bir korku beni boğacak, ezecek gibi.

Yangın! Yangın ne demekti 1920’li yılların İstanbul’unda? Hiç yangın görmemiştim, ama asıl korku, asıl tehlike yangındır, biliyordum. Büyükler hep yangınları anıp dururlardı benim önümde: Fatih yangını, Beyazıt yangını, daha birçok evi, mahalleyi kül eden yangınlar. Uykularıma giren bu yangınlar neydi acaba? Bir sabah kapımızın önünde gördüğüm kocaman ölü sıçan gibi bir şey mi, yoksa sokağımızda çöplerin arasında dolaşan köpek sürüleri gibi mi? Ama değil, bu bekçi babanın uzaklara yan-

sıyan gür sesi ömrümde duyduğum ilk müzikti; yayılıyor, uzuyor, hiç bilmediğim koca bir alanı, İstanbul denilen uçsuz bucaksız bu giz dolu şehri sarıyordu. Korkunç ama güzel bir şey olmalıydı bu yangın dedikleri, büyüklerin anlatıp da bitiremedikleri bu afet. Yangın var! Yangın var, ninnisiyle dalıyordum gene uykuya. Ertesi günü de uyanınca unuttuyordum bile sormaya, yangın nerdeydi, ne olmuştu.

Kedim vardı benim. Kocaman bir tekir kediydi. Adını ben koymuştum biliyorum. Pisiğalar demiştim ona. Çok severdim Pisiğalar'ı, onunla benim aramda bir tür, bir cins farkı olduğunu aklımdan bile geçirmeden konuşurdum onunla. Pisiğalar da beni severdi, hem de benim onu sevdiğimden daha çok. Böyle olduğunu dadımın, annemin davranışlarından anlardım. Pisiğalar benden hiç ayrılmazdı, bütün gün oynardık birlikte, yalnız akşam oldu mu yok olurdu ortadan. Dadım onu aramaya koyulur, homurdanır, söylenirdi ararken: "Pis hayvan, gene bir yerlere saklanmış olacak, gene girecek çocuğun yatağına!" Pisiğalar benim göğsüme uzanacak ve beni boğacak diye korkarlardı aptallar! Kıs kıs gülerdim bu hallerine. Pisiğalar'ı bulamasınlar, kilere kapatamasınlar, diye dilerdim içimden. Gel-sin benimle yatsın da göstereyim bizim daha akıllı olduğumuzu.

Pisiğalar'la dostluğumuz çok uzun sürmedi gibime gelir. Bir gün kedimi bulamaz oldum. Evi bir telaştır sarmıştı: Taşınıyorduk, sandıklar açılmış, bavullar indirilmiş, denkler bağlanıyordu. Ne olduğunu, ne olacağını pek anladığım yoktu. İzmir'e gitme diye bir laf dolaşıyordu. İzmir ne, taşınmak ne demek, bilmiyordum, ama annemle aşçıbaşı Bedros Ağa arasında bir fiskos duymuştum. O akşam Pisi-

ağalar gene bulunmaz oldu, ama yatağıma gelmedi, sabah da gelmedi, akşam da gelmedi. “Nerde Pisi-ağalar, nerde kedim? Kedimi isterim!” diye avazım çıktığı kadar bağıryordum. Gitti gelmedi, dediler, yarın gelir, öbür gün gelir, ama Pisi-ağalar bir daha gelmedi. Ağlamadım, çocukluğumda ağladığımı pek anımsamıyorum. Ağlamaz, ama içimden öyle bir kin, öyle bir hınç duyardım ki, öleyim isterdim, öleyim de görsünler cezalarını, cenazemin arkasından yürürken ağlasınlar, dövünsünler, pişman olsunlar bana yaptıklarına. Hele o hain Bedros Ağa yok mu, yemeyecektim artık yaptığı o balon gibi şişkin puf-böreklerini, ağzıma koymayacaktım kaymaklı kadayıflarını. Oh olsun, patlasın, yemeyecektim işte!

Şişli’de oturuyorduk. Anacaddeyle Küçükbahçe Sokağı’nın kesiştiği köşede üç katlı büyük bir evdi evimiz. O ev daha bir on-on beş yıl öncesine değin duruyordu da, şimdi oraya çirkin bir apartman oturttular. Caddeye bakan yanında ufacık bir bahçesi vardı evin, bir demir parmaklık, birkaç gül fidanı ile bir sarmaşık, ama her nedense hiç gitmezdik o bahçeye. Giriş kapısına sağlı sollu beş-altı basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Üst katta da bir cumba vardı, önündeki sedire diz çöker, pencereden caddeye bakardım. Ama benim için evin en çekici yeri merdiven altındaki bodrum katıydı. Büyük bir taşlığa mutfak, çamaşırhane, kilerler ve bir de ağabeyimin oyun odası açılırdı. Her zaman kalabalıktı oraları, ama nereye gitsem kovarlardı beni. Hele ağabeyimin izci takımları, futbol topları, bisikleti, pompaları ve trenleriyle dolu o oda yok mu, oradan komşu evlere telefon kurduklarını bildirdim, arkadaşları gelip giderdi ağabeyimin. Bütün evi saran bir gürültü yükselirdi o odadan. Neler, kimbilir ne

müthiş şeyler olurdu orada, benim bilmediğim!

Bir gün evde gidip gelmeler oldu, fısıltılar, sırlar. Ne oluyor diye anlamaya kalmadı ki, dadım beni apar topar teyzemin evine götürdü. Teyzem –Teyzecik derdik biz ona– annemden on beş yaş küçüktü. Annemin beş kardeşi olmuş, beşi de erkek, beşi de ölmüş derlerdi, kızıldan, kuşpalazından. En sonunda Teyzecik doğmuş. Neneme herkes acırdı oğulları yaşamadı diye. Oysa hiç acınacak bir hal görmüyordum ben nenemde. Cıva gibi bir kadındı, durmadan cigara sarar, kahve içer, sigarasını tütürürdü. İki de bir hizmetçisine: “Varsenik, bir kahve ile bir fosfat!” diye buyururdu. Fosfat dediği bir bardak beyaz su idi. Ailemizde her derde deva sayılırdı bu fosfat. Sonradan öğrendim ki Sulfosudol denilen mide ve karaciğer ilacıymış nenemin içtiği. Hasta mıydı neydi bilmiyorum, ama nenemin sofraya oturup yemek yediğini hiç görmemiştim. Oturduğunu da pek görmezdik ya, boyuna devinim halinde, zayıf, sinirli, ufak tefek bir kadındı. Çok şık elbiseleri vardı, gerdanını saran danteller, tüller, başında ipekli yemeniler, sokağa çıktığı zaman da pırıl pırıl siyah ya da eflatun çarşaf, peçeler. Hele fotinleri, dillere destandı nenemin fotinleri. Bizim ailenin bütün kadınları gibi o da 33 numara ayakkabı giyerdi. Topuklu, sivri burunlu siyah rujan ya da gümüşü süet deriden ayakkabılarına bayılırdım ben. Neneme bayılırdım zaten. Pisiğalar’la aramda nasıl gizli bir bağ var idiyse, nenemle de öyleydi. Biz başkaydık! Ama neden başka? Bir zeki lafıdır giderdi ailemizde. Nenem çok zeki idi, herkes Fatmanım der durur, nenemin zekâsı, işgüzarlığı önünde eğilirdi. Bir hayır cemiyetinin başkanı mı neydi, nenem. Bizim evle teyzemin evi arasında bulunan bir apartmanın bir katında otururdu nenem, dedemle

birlikte. Oraya sık sık çarşafı hanımlar gelir, toplantılar yapılırdı. Hep de nenemin emirler veren tiz sesi duyulurdu. Nenem erkeklerden de kaçmazdı. Dedemle tartışıklarını duyardım –sonradan nenemin siyasette de bezi olduğunu öğrendim, bilmem kimi kaçırmaya, saklamaya yardım etmiş, Cavit Bey’in adı da dolaşırdı evimizde–; nenem kaşlarını çatar, ekşi bir sesle: “Fadıl Efendi...” diye çıkışırdı dedeme. Dedem de, palabıyıklı, iri, yakışıklı bir erkek, ezilip büzülürdü onun önünde: “Aman Fatmanım...” diye kaçamak arar, yaka silkerdi. Cin gibi bir kadındı nenem, küçücük boyuyla ailede her şeyi evirip çeviren oydu besbelli. Güzel değil, çirkin bile denirdi ona. Göğüsleri yassı olduğu için, pamuktan memelikler takardı. Dedem için de çapkın derlerdi. Kimi fısıltılar da duymuşumdur sonradan ki, annemin başka anadan bir kardeşi varmış. Dedebe güzel kadınlardan hoşlandığını hiç saklamazdı, seksenlik bir ihtiyarken, en kıvrak kadınların, acar kadınların Macar kadınları olduğunu söylemişti bir gün bana. Bir Macar kadınıyla bir macerası olmuş muydu, yoksa yalnızca bir özlem miydi dile getirdiği, bilmiyorum, herhalde ben çok sonra bir Macar’la evlendiğimde, ah ne yapayım, dedemin esiniyle oldu, dedim, kendi kendime.

Dedem bana pek aldırılmaz, ama nenem çok severdi. Torunları arasında en çok da beni sevdiğini haksızca belli ederdi. Ehat Ağabeyimle beni şımartır, Akile Ablama hiç yüz vermezdi. İki kız kardeş kavga ettiğimizde hep beni tutar, haksız da olsam hep benden yana çıkar, ablamı azarlardı. Ta çocukluğumdan beri tuhaf bir ikilik sezerdim ailemizde. Ehat’la ben anne tarafından, Akile ile Fazıl baba tarafından sayılırdık. Bizler akıllı, onlar güzeldi. Çirkin olduğumu çocukluğum boyunca hep duydum.

Akile güzel, Azra çirkin, ama akıllı, deyip dururlardı. Ben de eziklikle üstünlük karışımı bir duygu duyardım ablama karşı.

Teyzem evleneli çok olmamıştı. Sokağın ucunda Karlo Apartmanı'nda otururdu. Onun düğünü de aklımda yer etmiştir. Ama kendi anılarım mı, yoksa bana anlattıkları mıydı belleğimde canlanan? Çünkü bu düğün gününü hep anlatır dururlar, hem de fotoğraflarını gösterirlerdi. Dedemin evinde olmuştu bu düğün. Gözlüklü, zayıf, sarışın ve çok az konuşan bir kocaya vermişlerdi teyzemi. O gün Teyzecik ne güzeldi gelinlik elbisesiyle, duvağı da vardı yerlere kadar. Annem siyah bir dantel elbise giymişti, Ehat beyaz yakalı bir bahriyeli üniforması, Akile ile ben pembe ipekliden kat kat farbalı birer esvap. Fotoğrafta öyle görülüyor. Saçımızda da mum çiçeğinden birer çelenk var. Ehat, Akile, ben ve bir de akraba çocuğu yerde oturmuşuz, arkamızda gelinle güvey, kaynanalar, kayınpederler, annem, babam, halalar, teyzeler. Bir aile fotoğrafı ki, bugün bile bakmaya doyamam. Ama o düğün bir kâbus olmuştu benim için. Misafirlerle dolu salonda birdenbire Teyzeciğı bir halıya sarmaz mı dedem, elinde kılıç üstüne yürümez mi? Ne yaptığını göremedim, çığlığı basıp annemin kucacağına sığındım. Derken altın paralar, pirinçler, şekerler yağmaya başladı, çocuklar üşüştüler, altınları kapan kapana. Ben annemin dantel elbisesinin içine gömülmüş, gözyaşlarımdan ne altın gördüm, ne şeker. Sonuna kadar küs kaldım dedeme de, teyzemi götürerek olan o sivri burunlu yabancıya da.

Karlo Apartmanı'na bu kez neden götürüldüğümü, ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Evde ne teyzem, ne eniştem, kimsecikler yoktu. Bir ara telefon çaldı, dadım telefonu açtı ve bir sevinç çığlığı ile beni kaptığı gibi sokağa fırladı. Koşa koşa eve doğru

gidiyorduk. Ne vardı, ne oluyordu, hiç anlamıyordum. Dadımda olağanüstü bir hal, anlamsız sözler söyleyip öpüyordu beni. Eve girdik ki, bir başka hava, hem sessizlik, hem de salonda bir sürü hanım. Dosdoğru yukarı kata çıkardılar beni, annemle babamın yatak odasının kapısı açıldı ve büyük halam kolları arasında kundakta bir bebekle karşıma çıktı: “İşte bak kardeşin oldu,” dedi. Beyaz, bembeyaz bir şey uzattı bana, bu kadar pembe-beyaz bir nesne görmemiştim ömrümde, yeni doğmuş bebek görmemiştim. Şaşım kaldım. Ama yangın bekçisinin sesi kulağıma nasıl bir müzik gibi geldiyse, o beyaz top bebek de gözümde ilk güzellik kavramının doğmasına yol açtı. Ne söylediğimi bilmiyorum, ama bir şey söyleyebilirdimse, “Ne güzel!” demiş olacağım.

Küçük Fazıl’ın doğumunu izleyen olaylar karışık ve üzücü olaylardır. Annem doğurduktan hemen sonra bir kulak hastalığına tutuldu, ameliyat oldu. Emziremedi Fazıl’ı, bir sütnine tutuldu. Sütnineyi görünce dondum kaldım, saklanacak delik aradım. Bir Arap sütnineydi. Fatma Teyze - Rumeli şivesiyle Fatma Tiyze dediğimiz ufak tefek bir akrabamız vardı, eve gelir, işler görürdü, işleri arasında da bana masal anlatırdı. Fatma Tiyze’nin masalları dünyanın en güzel masalları idi bence: Tokmacık masalını, kedilerin çamaşır yıkayışını anlatırdı. Hepsinde de bir Arap bacı, daha doğrusu bir Arap cadı geçerdi, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. Arap, Tokmacığı kaçıır, iğneli fiçıya sokardı. Eh, peki şimdi beyaz bebeği ne yapacaktı Arap sütnine? Kaçırarak mı, yoksa iğnelilerle delik deşik mi edecekti? Niçin, niçin gelmişti bu kadın, deli miydiler, sokulur muydu eve bu Arap? Korkudan günlerce yaklaşamaz oldum sütnineye. Oysa bembeyaz bir süt akıyordu memelerinden. Fazıl da kana kana emiyor, tosuncuk gibi

gelişiyordu. Bir gün dadım sütninenin sütünden bir kahve fincanına damlatıp bana da içirdi. Hiç tadı yoktu bu sütün. Sevmedim, ama beyaz olmasına beyazdı, o kara memeden bu kadar beyaz bir süt aktığına şaşım. Günler geçti, derken evimizde bir gece kıyamet koptu. Ben bile kalktım yatağımdan. Salona, sofaya polisler dolmuştu. Annem: “Ah, elmaslarım!” diye hüngür hüngür ağlıyor, dövünüyordu. Babam bir ona, bir de çılgına dönmüş dadıya, bir de odanın bir köşesinde birbirine sarılmış, korku ile bakan Ehat’la Akile’ye koşuyor, bir yandan da polislere bir şeyler anlatıyordu. Neden sonra anladım ki, Arap sütnine o akşam annemle babamın evde olmayışından, dadının da bizimle üst katta bulunuşundan faydalanarak, annemin yatak odasına girmiş, dolabı açmış ve mücevher kutusunu olduğu gibi çalmış götürmüş. Annem yıllar yılı bu kutuda neler, ne yüzükler, ne bilezikler, ne beşi birlikler, ne küpeler olduğunu sayıp dururdu. Akile’nin ve benim mine yüzüklerimiz de vardı içinde. Altın saatler, daha ne bileyim neler, hepsi gitmişti. Bu Arap sütninenin hırsızlığı olayı yılan hikâyesi gibi uzayıp gitti ailemizde, zehir etti evin havasını. Bir süre sonra polis sütnineyi buldu getirdi, ama mücevherleri Kapalıçarşı’da bir kuyumcuya satmıştı, kuyumcu da bilmem kime satmış ya da vermişti, arandı tarandı, gele gele Akile’nin ve benim mine yüzüklerimiz geri geldi. Annemin asıl kıymetli parçaları sır olmuştu, yalnız o gece parmağında bulunan teктаş yüzükle kulağındaki inci küpeler kalmıştı. Arap sütnine böyle ayrıldı gitti hayatımızdan, ama evde bıraktığı korku ve güvensizlik havası silinemedi bir türlü. O sıralarda bütün İstanbul korku ve güvensizlik içinde yaşıyordu, İstanbul’un işgal günleri idi.

Beş-altı yaşında bir çocuk çevresinde olup biteni bilinciyle kavrayamaz, yalnızca sezer. Ama bilinçsiz sezgi duyguların en etkeni olacak ki, çocukluğumuzun iyi ya da kötü olayları bizde en çok yer edenlerdir. 1920 yıllarının başında İstanbul'da ne oluyordu? İstanbul diye bir ad işitmiştim herhalde, ama Türkiye adını hiç duymamıştım. Şimdi düşünüyorum da, yalnız benim çocuk kafamda değil, çevremdeki büyüklerin bilincinde de yoktu böyle bir kavram. Ama bir şeyler oluyordu ve yalnız bizim sıksa aç köpeklerin dolaştığı mahallede değil, çok daha yaygın bir çevrede oluşmaktaydı bu olgu. Ama neydi? Büyükler bir şeyler fısıldaşıyorlardı aralarında, duvarlardan sakınır gibi kuşkulu bakışlarla. Mustafa Kemal adını hiç duymuş muydum? Bilemiyorum kesinlikle. Ne var ki, olup bitenin buralarda, yangın bekçisinin dolaştığı bize yakın ya da uzak mahallelerde olmadığını sezinliyordum. Uzak bir yerlerde bir şeyler oluşuyordu, ama ne? İstanbul sessizliğe gömülmüş susuyordu, duyulur duyulmaz yankılara kulak kesilmiş gibiydi. Bir tuhaf adamlar dolaşıyordu ıssız caddelerde, kamyonlar dolusu asker geçiyordu. Kimdi, neydi bu adamlar, anneme, dadıma sorsam bir yanıt alamayacağımı biliyordum. Herkes gözlerini yere indirmiş, birbirinden sır saklar durumdaydı. Hiç sokağa da çıkarmıyorlardı beni. Fazıl uyuyordu beşiğinde, bense pencereden bakıyordum hep. Bir sabah tramvay raylarına bir adamın eğilerek bir şey koyduğunu gördüm. Dadım da sedirde yanımda oturuyordu. O adam ne yapıyordu: "Bak, bak, dadı bak, ne yapıyor, fena bir şey yapıyor!" demeye kalmadan, dadım beni kolunun altına aldığı gibi sofaya kaçırdı. Bir patlama oldu. Ama bırakmadılar beni bir daha odaya gireyim, pencereden bakayım. Korkulu bakışlarıma, sorularıma kimse

bir yanıt vermeye yanaşmıyordu. Neydi bu büyüklerin benden sakladıkları sır? Rahatsız, sinirli, aksi bir çocuk olmuştum, oturttukları yerde bir an olsun kalamıyordum, oturağımın üstünde bile duramıyordum. Yaramaz çocuk, kakasını yapmak istemiyor, diye çatıyorlardı bana. Kırmızı-mavi çiçekli bir porselen oturağım vardı, çatlamıştı, dadım beni onun üstüne oturtmaya yanaşmıyordu, ama ben ille de çiçekli oturak diyor, yoksa kakamı yapmam, diye direniyordum. Ta ki günün birinde çiçekli oturağım yarıldı ve bir parçası arkamda büyük bir yara açtı. Kıyamet koptu o gün, annem evde yoktu, Erenköy'deki doktor dayımıza gitmişti sanıyorum. Nenem bağırarak çağıra geldi, al kanlar içindeydin. Sonra ne oldu bilmiyorum. Yaram zamanla iyileşti, ama ta yarı belime kadar uzanan izini göstermekten yıllarca övünç duydum. Ailede dillere destan olmuştu bu olay, kahramanı da ben olduğum için çok mennundum. Yeni çinko oturağımın üstünde yeteri kadar oturabiliyordum artık, hep aklımdan o şanlı yaralanma olayını geçirdiğim için.

Büyüklerin benden sakladıkları sır birden patlak verdi. Bir sabah Teyzecik ağlaya ağlaya çıkageldi. Geceydi, doğurmak üzereydi, bir ikinci küçük bebek de teyzemden doğacak diye müjde vermişlerdi bana. Ama bebek doğurmaya gelmemişti besbelli teyzem bu sabah. Ağlama bütün evi sardı, derken beni bırakıp herkes sokaklara döküldü. Neden sonra öğrendim ki teyzemi evinden kovmuşlar. Niçin, yangın mı oldu, diye sordum, hayır, İngiliz askerleri işgal etmişler evini. Bunun da ne olduğunu anlamak kolay değildi benim için. Ancak çevremdeki herkesin yüzünden fıskıran kin ve nefret belirtilerini görünce, bu İngiliz askeri denilen kişilerin masalardaki devlerden, cinlerden de beter, kötü kişiler

olduklarına kanaat getirdim. Teyzemi evinden kovmak ha! İçimde bir şeylerin köpürdüğünü duyuyordum. Bir sopa alsam, gidip vursam ya da kedi gibi üstlerine atlayıp tırmalasam, ısırırsam mı?

Teyzemle eniştem başka bir yere taşındılar, cad-dede kaynanası Nazmiye Hanım'ın evine olacak. Orada bir oğlan çocuk daha doğdu: Ata, bizim Fazıl'dan birkaç ay küçüktü, ama kardeş gibi büyüdüler. Nenem Fazıl'ı, "Hem beyimdir, hem paşam, hem canımdır, hem kocam," diyerek seviyor, Nazmiye Hanım da kendi kocasının adını taşıyan Ata'yı kollarından düşürmüyordu. Ne var ki, bizim tombul, sarı bukleli Dudul, esmer ve biraz zayıf Ata'dan daha güzel bir bebektir. Teyzecik evinden olmuştu. Zavallı, avukatlık yapan dedemin devlet kapısındaki bütün tanıdıkları bu durumu önleyememişlerdi. Ben yine de bir şey anlayamıyordum, ev teyzemin, eniştemin evi diyorlardı, peki niçin bu korkunç adamlar oraya girmiş de teyzemi atmışlardı? Olağanüstü bir durum vardı, ama şimdi iyice anımsıyorum, bu durumun savaşıla ilişkisini belirtmemişlerdi bana. Savaş ya da harp sözü geçmemişti benim önümde. Ve şimdi anlıyorum ki işgal altındaki İstanbul'un halkı harp sözünü ağzına alamayacak kadar ürkmüş, pısrıklaşmıştı. İngiliz askerleri, Fransız askerleri, peki Türk askerleri nerdeydi? Düşman sözü geçmediği gibi, Türk sözünü ara da bul. Kadın-erkek herkes kara bir çarşafın altına saklanmış, sinmiş, pusmuş gibiydi. Kaçamak bakışlar, sorulan sorulara karşılık vermeme, suskunluk hep ve her yerde, bir soru sorsam, bir açıklama istesem, "Sus, ağzına biber sürerim!" ya da, "Sus, iğne batırırım diline!" Ne iğrençti bu insanlar! "İdare-i maslahat" diye bir lafı hiç düşürmüyorlardı dillerinden. Bizim bugünkü boş vermemiz gibi bir şey. Ne yalan

AZRA ERHAT (1915-1982)

Azra Erhat

GÜLLEYLÂ'YA

ANILAR

(EN HAKİKİ MÜRŞİT)

'Tutukevinde yazdığım anılar, aslında sana mektuplardı Gülleylâ. Koğuştta varlığımı ancak öyle sürdürebileceğimi anlamıştım. Hem varlığımı, hem sağlığımı, hem de nasıl diyeyim, bir insan ve bir yazar olarak ünümü. Tutukluluk gerçekte çok önemli bir durum değildir, özgürlük görece bir kavramdır, onu oldum olası bilmişimdir. Salt özgürlük diye bir şey yoktur, insan onurunu az çok zedeleyen özgürsüzlüklerin dereceleri vardır. İnsan, dış özgürlükten yoksun kalınca, yani haklı haksız bir suçlamaya uğrayıp da içeriye tıklınca, hani o yüzme gücünü kazanmak için bir ölüm kalım savaşına girer. Çünkü insan onurunu korumak baş koşuldur, onsuz yaşanmaz.'

*Azra Erhat, 12 Mart askeri darbesinden sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca 1971'de tutuklandı. Maltepe Askeri Cezaevinde dört ay tutuklu kaldı. Burada kaldığı sürece, yeğeni Gülleylâ'ya mektuplar biçiminde anılarını yazmaya başladı. İlerde bu anılarını tamamlayıp *En Hakiki Mürşit* adı altında yayınlamaya düşünüyordu, ancak ömrü buna yetmedi. *Gülleylâ*'ya yazarken bir yandan da günümüz Türk Gençliğine seslenmeye çalışıyordu. *En Hakiki Mürşit*'in bu ilk bölümünü kendi koyduğu adla: *Gülleylâ'ya Anılar* adıyla yayınlıyoruz.*

Kapaktaki fotoğraf: ARA GÜLER

ISBN 975-07-0178-X

9 789750 701788

<http://www.canyayinlari.com>